

ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

© Товста Т.Л., 2008

Досліджено механізм впровадження інновацій на підприємствах харчової промисловості. Запропоновано основні заходи прискореного розвитку сучасної інфраструктури як важливого чинника активізації інноваційної діяльності і забезпечення конкурентоспроможності економіки України.

Ключові слова: інноваційна продукція, технологічні інновації, інноваційна активність підприємств харчової промисловості, інноваційна інфраструктура.

The mechanism of innovations implementation in food industry enterprises has been investigated. Main measures have been suggested to accelerate the development of present-day infrastructure as an important factor in stirring up innovative activity and ensuring competitiveness of Ukrainian economy.

Key words: innovative products, technological innovations, innovative activity of food industry enterprises, innovative infrastructure.

Постановка проблеми

Інноваційна діяльність є невід'ємною складовою виробничо-господарської діяльності підприємства харчової промисловості, зорієнтованої на оновлення і вдосконалення його виробничих сил і організаційно-економічних відносин. Вона спрямована на створення і залучення із зовнішнього середовища таких інновацій, які б сприяли підвищенню його конкурентоспроможності, зміцненню ринкових позицій, забезпечували б перспективу розвитку. Але низькою є інноваційна активність українських підприємств харчової галузі, обумовлена такими причинами:

- фрагментарність, непослідовність і незавершеність економічної трансформації;
- орієнтація економіки на інвестування розвитку виробництв, а не на активізацію інноваційної діяльності;
- відсутність розвиненої інноваційної інфраструктури;
- орієнтація на імпорт високотехнологічного устаткування, недостатня увага до розвитку власного науково-технічного потенціалу;
- відсутність кваліфікованого управління інноваційними процесами, спрямованого на підвищення якості харчової продукції, отримання конкурентних переваг;
- недосконалість інструментів правового регулювання інноваційної діяльності [1].

Наслідком цього є неспроможність державних органів управління своєчасно здійснювати необхідні структурні зміни в харчовій промисловості, що поглиблює технологічне відставання України від розвинених країн.

Недостатні темпи інноваційної діяльності підприємств пояснюються нестачею коштів і ресурсів для впровадження нововведень, слабкою зацікавленістю виробників у впровадженні нових розробок, руйнуванням виробничого апарата в харчовій промисловості, що стало причиною зупинки і закриття багатьох підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемам розвитку харчової промисловості присвятили праці такі вітчизняні вчені, як П.П. Борщевський, А.Ф. Гончар, Л.В. Дейнеко [1], Д.Ф. Крисанов [3], Ю.П. Лебединський, О.М. Кудирко [4], М. Якубовський [5] та інші. Проте невирішеними залишаються окремі питання інноваційного оновлення підприємств та заходів щодо його реалізації.

Постановка цілей

Ключовим стратегічним завданням щодо формування інноваційної моделі розвитку харчової промисловості має стати перетворення впровадження та використання сучасних інноваційних технологій на предмет безпосереднього інтересу споживачів, виробників та інвесторів – як спосіб успішного ведення конкурентної боротьби на внутрішніх та зовнішніх ринках.

Тому метою статті є обґрунтування економічної активності інноваційної діяльності як фактора прискореного розвитку харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу

Інновація, особливо у харчовій промисловості, є одним з істотних елементів відновлення економіки. Інновація потребує використання цілого комплексу науково-технічних та промислових факторів, які визначають ринкове середовище, яке треба розглядати з погляду їх впливу на економіку та інші сторони життя суспільства. Промислова інновація бере свій початок з ідеї, проходячи такі фази, як дослідження, розроблення та створення нових зразків харчової продукції.

Впровадження інновацій тільки тоді має успіх, коли ефект для економіки та суспільства перевищує наявні затрати, інновація використовується протягом значного періоду часу.

Збереження стабільного позитивного приросту продукції у харчовій промисловості потребує постійного техніко-технологічного оновлення підприємств, тому що недостатній рівень розвитку технологічної бази, притаманний багатьом структурним підрозділам цього виду діяльності, становить проблему, яка вимагає активізації інноваційної діяльності, задіяння важелів, які сприяють підвищенню ефективності виробництва. Найважливішою складовою даної проблеми є фінансування інноваційної діяльності наукових установ і підприємств для реалізації проектів, спрямованих на кардинальну модернізацію основних засобів і продукції, розширення асортименту продуктів харчування та поліпшення їх якості [4, с. 103].

За останні два роки помітно збільшилась кількість підприємств, які реалізовували інновації та впроваджували їх у практику, — від 522 до 550 одиниць. Напрями використання коштів зумовили й можливості впровадження інновацій у підприємствах харчової промисловості України, зрушення в їх структурі: збільшилась кількість і питома вага підприємств, що здійснювали механізацію та автоматизацію виробництва й скоротилась кількість підприємств, які освоювали нові технологічні процеси та освоювали виробництво нових видів продукції (табл. 1).

Таблиця 1

Частка підприємств харчової промисловості, що впроваджували інновації

(відсотків до загальної кількості обстежених)

Підприємства, що впроваджували інновації	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Разом	14,8	14,3	14,6	11,5	10,0	8,2	10,0
зокрема							
здійснювали механізацію та автоматизацію виробництва	1,7	1,8	2,0	3,2	3,7	3,3	5,1
впроваджували нові технологічні процеси	4,1	3,7	3,4	4,9	4,9	4,1	2,7
освоювали виробництво нових видів продукції	13,7	13,3	13,2	9,4	7,8	6,4	4,7

Започаткування останньої тенденції свідчить про недоліки у здійсненні інноваційної політики, які потребують прийняття конкретних заходів щодо прискорення технологічного оновлення підприємств харчової промисловості, введення в дію нових видів основних засобів, реконструкцію діючих підприємств, технічне переобладнання. Це особливо важливо в умовах низького рівня технологічних процесів, які застосовуються у харчовій промисловості; зношеності основного капіталу, яка досягла 40 %, зокрема устаткування — близько 60 %, третина з яких вимагають заміни, відставання продуктивності праці від розвинутих країн Західної Європи майже у 4 рази, недостатній механізації (понад 30 % працівників зайняті ручною працею).

У процесі інноваційного оновлення підприємств необхідно оптимізувати масштаби реконструкції, яка є процесом оновлення та якісного вдосконалення діючих основних виробничих засобів.

Зокрема будівництво нових цехів і об'єктів на заміну старих, експлуатація яких за технічними й економічними умовами недоцільна, і технічного переобладнання, яке є формою відтворення та якісного вдосконалення переважно активної частини основних засобів з метою підвищення технічного рівня виробництва відповідно до сучасних вимог. Прогресивним у даній пропорції є перевага технічного переобладнання як такого, що безпосередньо впливає на якісні характеристики продукції, її ресурсомісткість та екологічність (табл. 2).

Таблиця 2

Впровадження інновацій на підприємствах харчової промисловості

Впровадження інновацій на підприємствах харчової промисловості	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Впроваджено нових прогресивних технологічних процесів	1403	1421	1142	1482	1727	1808	1145
з них маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних	430	469	430	606	645	690	424
Освоєно виробництво нових видів техніки, найменувань	631	610	520	710	769	657	786

Активність інноваційної діяльності у харчовій промисловості прямо пов'язана з фінансовим станом підприємств, оскільки на сучасному етапі фінансування інновацій більш як на 75 % здійснюється за рахунок власних коштів підприємств, що, з одного боку, зменшує навантаження на бюджет країни, а з іншого – зумовлює недостатність коштів для забезпечення вимог науково-технічного прогресу.

Багато в чому інноваційна активність підприємств харчової промисловості залежить від розвитку вітчизняного машинобудування, науково-технічного прогресу в цій базовій галузі економіки, яка за ланцюговою реакцією забезпечує прогрес в інших видах економічної діяльності. Доводиться констатувати, що процеси у вітчизняному машинобудуванні не створюють належних умов для інновацій у харчовій промисловості України і відзначаються нестабільністю.

Технологічна відсталість ряду галузей харчової промисловості України обумовлює низьку продуктивність праці, високу ресурсо- і енергомісткість продукції. Таким чином, поряд зі створенням власних технологій, необхідне залучення сучасних зразків, розроблених в інших країнах та їх швидке освоєння. У зв'язку з цим дуже важливо створити умови для розгортання інноваційних процесів.

Поряд з галузевими трансформаціями у харчовій промисловості, на зрушення у вартісній структурі виробництва харчових продуктів значною мірою вплинули:

- різношвидкісне підвищення відпускних цін на різні види продукції;
- постійне оновлення асортименту продовольчих товарів, яке супроводжувалося «вимиванням» дешевших продуктів та їх заміною на якісніші та за підвищеною ціною;
- збільшення обсягів експорту вітчизняної продукції, а особливо – тими підприємствами, що використовують сучасні технології виробництва, впровадили системи управління якістю та сертифікували їх у міжнародних центрах сертифікації;
- розширення випуску інноваційної продукції та кількості підприємств, які отримали статус «інноваційних» або наближаються до цього [3, с. 72].

Необхідно підкреслити, що до технологічних інновацій не належать продукти, модифіковані незначною мірою (наприклад, з використанням нових смакових добавок до продукції старого асортименту), освоєння підприємством продукції, нової для нього, але вже давно відомої на ринку збуту, а до процесових інновацій – придбання машин і устаткування традиційних моделей. Інноваційною вважається тільки продукція, що була заново впроваджена, зазнала істотних технологічних змін або вдосконалювалася протягом останніх трьох років (табл. 3).

Впровадження технологічних інновацій у харчовій промисловості стало пріоритетним завданням, оскільки від його вирішення залежать конкурентоспроможність вітчизняних продовольчих товарів на світовому і національному продовольчих ринках, міжнародне визнання і підтримання на перспективу іміджу країни як надійного експортера якісних і безпечних харчових продуктів, успішне входження нашої держави до СОТ та інтеграції з ЄС.

Введення в дію окремих потужностей харчової промисловості

Потужності з виробництва	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
м'яса, т за зміну	31,1	22,8	25,5	9,2	0,4	20,4	36,0
продукції з незбираного молока, т за зміну	37,1	31,0	70,0	11,4	—	7,1	16,4
сиру, т за зміну	5,0	2,5	40,1	0,5	0,5	1,2	20,3
олії, т переробки олієнасіння за добу	1072,7	83,0	106,5	3,5	442,9	503,4	21,9
плодоовочевих консервів, млн. умовних банок	11,5	50,3	0,02	26,0	0,5	11,0	—

Україна володіє потужним науковим потенціалом, який не поступається потенціалу багатьох європейських країн. Для реалізації цього потенціалу відповідно до цілей суспільно-економічного розвитку має створюватися національна інноваційна система, яка органічно поєднуватиме фундаментальну, прикладну науки, технологічну сферу, виробництво та управління науково-інноваційними процесами.

Використання наявного наукового та ресурсного потенціалу дозволяє заснувати в Україні потужні вертикально-інтегровані ланцюги, здатні виробляти продукцію з високим вмістом доданої вартості для потреб як світового, так і національного ринків.

Динамічність змін високотехнологічних напрямів світового розвитку вимагає становлення дієвої системи кон'юнктурних досліджень та технологічних передбачень, яка визначатиме правильні пріоритети науково-технологічного розвитку.

Стратегічні завдання у цій сфері полягають у:

- створенні сприятливих інституційних та економічних умов для інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості;
- впровадженні сучасних дієвих інструментів бюджетного та децентралізованого фінансування інноваційної діяльності;
- створенні національної інноваційної системи як основи для загальнодержавної переорієнтації на науково-технологічний варіант економічного зростання;
- запровадженні прагматичних і ділових стосунків між державою та науковою сферою з метою забезпечення прикладної спрямованості діяльності переважної більшості державних наукових установ країни;
- інтенсифікації процесів інтеграції науки та виробництва;
- розвитку державного та приватного секторів прикладної інноваційно орієнтованої науки;
- підготовці кадрів у сфері інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості.

Світовий досвід засвідчує незамінність використання податкових регуляторів як засобів впливу на прийняття суб'єктами економіки економічних рішень. Стимулювання інноваційного розвитку передбачатиме формування прозорих податкових стимулів інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості, забезпечення рівності доступу до цих стимулів.

Вступ України до СОТ ставить більшість підприємств вітчизняної харчової промисловості перед вибором: або провести технологічну модернізацію виробництва та освоїти випуск сучасних видів продовольчих товарів, або ж ще певний час постачати традиційну продукцію на внутрішній продовольчий ринок і тим самим відсунути межу, за якою неминуче технологічне та економічне банкрутство виробника.

З включенням України до світових інтеграційних процесів зовнішнє середовище посилює свій вплив на розвиток і функціонування вітчизняної харчової промисловості [5, с. 37].

Нові реалії світогосподарського устрою вимагають змін не тільки економічних, технологічних характеристик народногосподарського комплексу, трансформації інституційних механізмів, докорінної зміни харчової галузі, але передбачають розроблення і впровадження цілісної інноваційної стратегії.

Підвищення конкурентоспроможності завдяки використанню новинок особливо актуальне для підприємств харчової промисловості, які бажають вийти на міжнародні ринки. Нині “вклинитися” на цей ринок із традиційною продукцією — справа малоперспективна і можлива лише для підприємств, що торгують сільськогосподарською сировиною або харчовою продукцією перших переробок за нижчими, порівняно зі світовими, цінами.

Тому існуючі в українській економіці диспропорції роблять неминучим проведення структурних перетворень, що потребує зростання інноваційної активності підприємств харчової промисловості.

Висновки

Загалом інноваційна діяльність у харчовій промисловості України позначається нестабільністю, недостатньою збалансованістю фінансових джерел, відсутністю чітко визначених пріоритетів, що вимагає заходів на державному рівні, які б сприяли її активізації та оптимізації напрямів.

Серед заходів державного регулювання інноваційної активності у харчовій промисловості можна зазначити такі: формування сучасної інноваційної інфраструктури, яка відповідає найновішим тенденціям і ринковим відносинам; організація державного страхування можливих ризиків у процесі інноваційної діяльності; створення спеціальних інвестиційно-інноваційних банків для концентрації капітальних ресурсів на цілі інновацій; сприяння зовнішньоекономічній співпраці у технологічній сфері з метою реалізації своїх технологічних можливостей і одержання необхідних інвестицій.

У цьому зв'язку важливим для України є розвиток загальнодержавної інноваційної системи, спрямованої на стабільність і постійне соціально-економічне зростання за рахунок реалізації інноваційних проектів.

Перспективи подальших досліджень

Для прискорення розвитку сучасної інноваційної інфраструктури як важливого чинника активізації інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості і забезпечення конкурентоспроможності економіки України вважаємо за необхідне здійснити такі заходи:

1. Надати розвитку інноваційної інфраструктури статус державного пріоритету з визначенням нормативно-правових, економічних і організаційних засад її утворення і функціонування. Для цього удосконалити діючу систему законодавчих актів щодо регулювання інноваційної діяльності та її інфраструктурного забезпечення, прийняти Закон України "Про інноваційну інфраструктуру".

2. Підвищити роль держави у формуванні та підтримці розвитку інноваційних підприємств та їх інфраструктурного забезпечення, зокрема, утворити Фонд сприяння малим формам інноваційної діяльності із залученням бюджетних коштів, передбачити пільги (податкові, митні, тарифні) для початкових етапів досліджень та освоєння їх результатів у виробництві.

3. Спонукаати суб'єктів господарювання до проведення науково-технічної та патентної експертизи інноваційних проектів з дотриманням загальноновизначених на міжнародному рівні норм і правил з метою мінімізації їх дублювання та повторного або необґрунтованого введення в господарський оборот.

4. Розробити і впровадити систему інформаційного забезпечення інноваційної діяльності з висвітленням результатів основних тенденцій розвитку внутрішнього і зовнішнього ринків інноваційної харчової продукції з урахуванням вимог і потреб споживачів.

5. Удосконалити статистичне спостереження інноваційної діяльності у харчовій промисловості, для чого розробити та впровадити методичний апарат оцінки рівня інноваційного розвитку промисловості в цілому та за окремими видами діяльності, оптимізувати систему показників державної статистичної звітності та забезпечити її адаптацію до стандартів ЄС.

1. Дейнеко Л.В., Старшинська Л.В., Коваленко А.О., Шелудько Е.І. Сучасний стан, проблеми та стратегія розвитку харчової промисловості України до 2011 року // Економіка промисловості України. – К.: РВПС України НАН України, 2003. – С. 127–135. 2. Драган І.В. Інноваційна діяльність як фактор прискореного розвитку промисловості // Економіка та держава. – 2006. – №6. – С. 34–36. 3. Крисанов Д.Ф. Інноваційний фактор розвитку харчової промисловості України // Економіка України. – 2007. – №4. – С. 71 – 81. 4. Кудирко О. М. Сучасний стан інноваційної діяльності у підприємствах харчової промисловості України // Економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 102–107. 5. Якубовський М., Щук ін В. Інфраструктура – фактор прискорення інноваційного розвитку промисловості // Економіка України. – 2007. – №2. – С. 27–38.